En angelsaksisk steinkirke på opphavsstedet til Norges tidligste helgenkult? Nye spor funnet på Selja – St Sunnivas og Seljemennenes helligdom

Regin Meyer

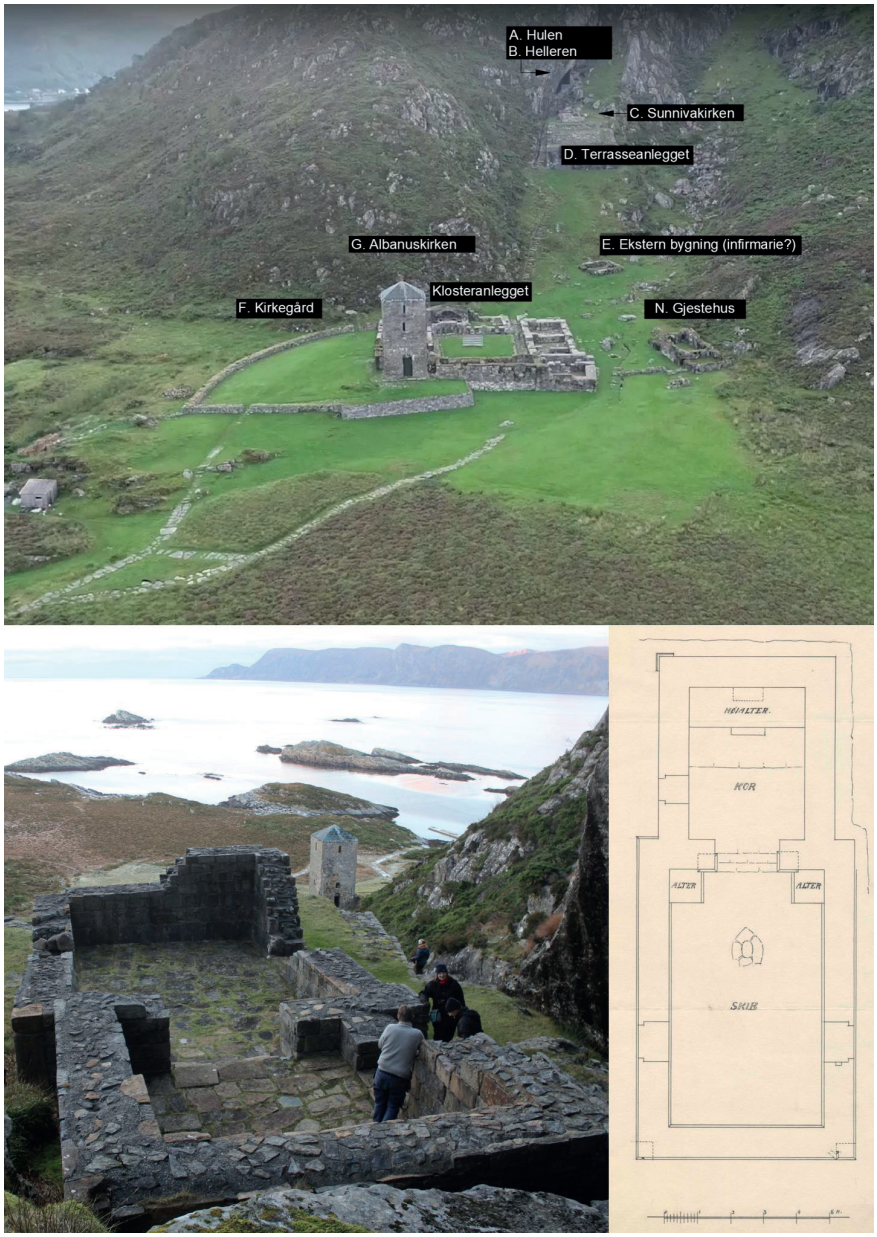
The island Selja on the Norwegian West coast is the alleged martyr site of the saints of St Sunniva and the Seljumen, who according to legend, lived and died in the 10th century. Study of the ruins on the island has revealed the importance and development of the site during the Middle Ages. They comprise the remains of a bishop's church, a Benedictine abbey, a rockshelter chapel and a terrace complex in the hillside. The additional ruins of a pilgrim's church have been investigated as part of ongoing conservation.

The investigation has revealed unknown traces of an early building phase in the church ruin, which has been interpreted as a stone chapel dating before the episcopal see was established at Selja c.1068–70. Architectural features indicate Anglo-Saxon craftsmanship, which is further supported by the site's archaeological context. This article argues that this unusual early stone chapel must be the result of communication and travels across the North Sea, at a time when Anglo Saxon priests and Christian conceptions came to Norway to bring Christian conversion and royal conquest.

Innledning

Øya Selja, på den norske vestkysten, har en uvanlig stor mengde bygningsrester etter det som har vært en av middelalderens viktigste og eldste helligsteder. Av Seljas rike arkeologi og historie er det først og fremst stedets pittoreske klosterruin og legen-

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Figur 1A Sett mot øst: Dronefoto som viser ruinene på øya Selja på den norske vestkysten, ca.180 km nord for Bergen. Figur 1B Sett mot vest: Sunnivakirkeruinen (RM 2018). Figur 1C Rivertz' plantegning av Sunnivakirkeruinen i 1909 (Riksantikvarens arkiv).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

den om St. Sunniva som de fleste tenker på. Det er slik symptomatisk at nettopp statuen av «den hellige Sunniva» pryder tettstedet Selje, fra hvor man tar «Klosterbåten», ut til det folk flest kaller «Selje kloster». Slik har altså klosteret og helgenen blitt selve monumentet og personifiseringen av stedet, illustrert i turistbrosjyrer, litteratur og kommunevåpen. Gjennom begge kan man la seg fascinere av det norske Vestlandets regionale helgen og det kjente klosteret ved hennes helligdom.

Men lokaliteten kan skilte med legendemateriale og arkeologi langt utover dette. Faktisk tyder mye på at øya som kristent kultsted har en enda eldre opprinnelse enn tilbedelsen av selveste St Olav og hans grav i Nidaros fra midten av 1000-tallet. Til tross for at vår kunnskap i dag er basert på forskning gjennom hele 200 år, viser de siste års arbeider at Selja fremdeles innehar et kunnskapspotensiale som kan bringe oss nærmere opprinnelsen og betydningen i kristningstiden.

Særlig har de siste års arbeider ved Sunnivakirkens ruin (fig.1ABC), i fjellsiden bak klosteret, kunne by på ukjente spor som har blitt identifisert gjennom konservering og bygningsarkeologiske undersøkelser.[1] Oppdagelsene stiller spørsmålstegn ved tidligere dateringer og bringer inn et nytt angelsaksisk innslag i kirkearkitekturen. Tolkningene utfordrer dermed den etablerte oppfatningen av den eldste steinkirkens opprinnelse. Funnene kan tyde på at kirkelig og håndverksmessig kompetanse ble hentet fra det angelsaksiske England allerede før Olav Kyrres bispesete (ca.1068–70), ved at en liten steinkirke eller et kapell ble bygget. Oppdagelsene fremhever denne steinkirkens viktige rolle og tilknytningen til Norges tidligste kjente helgener, Seljemennene.

I lys av de nye funnene stilles følgende spørsmål: Hva slags konstruksjon er det som kan identifiseres i Sunnivakirkeruinen, men som er eldre enn denne kirken? Hvor gammel er konstruksjonen? Hvilke impulser kan tolkes ut fra håndverk og utforming? Hvem står bak oppføringen? Hvilken funksjon har konstruksjonen hatt på helligstedet?

Ruinene på Selja og helligøyas betydning

Hvorfor er Selja så viktig? Svaret ligger i flere lag av en lang historisk utvikling og i en serie arkeologiske funn som ble gjort på 1800- og 1900-tallet. En del kan presenteres gjennom landskapet og ruinene lengst vest på øya. Stedet å begynne er 50 m opp i en værutsatt fjellside hvor det ligger en heller, og bak denne, hulen hvor St. Sunniva skal ha lidd martyrdøden ved midten på 900-tallet (fig.1). Murrester og kalkspor på berget

[1] Utført av Regin Meyer (Norsk institutt for kulturminneforskning) i samarbeid med Geir Magnussen (Bakken & Magnussen Restaureringsverkstad), på oppdrag for Stad kommune ved Bjørn Jensen.

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

viser at martyrstedet på et tidspunkt ble en hulekirke, trolig dedikert til St Mikael, med utsyn mot havet og solnedgangen. Hulen og martyr-stedet er altså selve utgangpunktet for at Selja i overgangen fra vikingtid til tidlig middelalder, ble et at de viktigste helligstedene i Norge. Over tid vokste stedet som pilegrimsmål og huset flere relikvier.

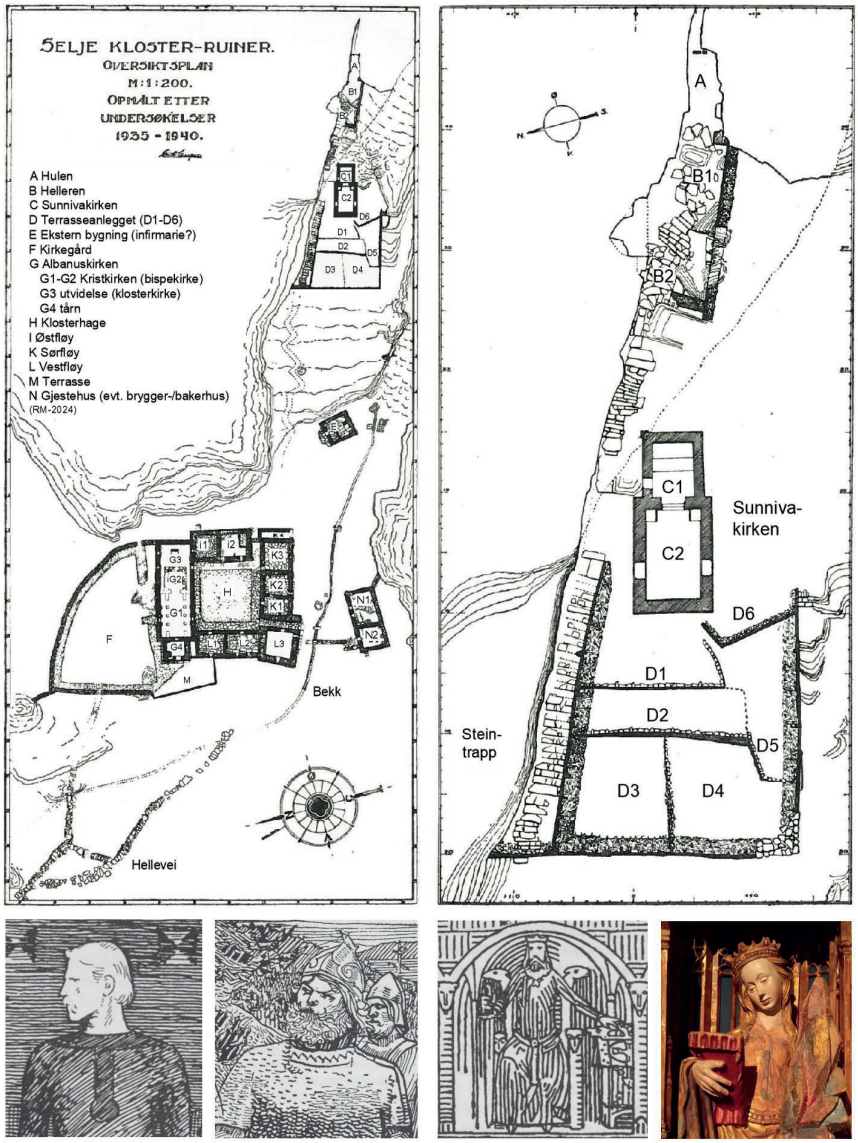
Med dette fulgte etableringen av religiøse institusjoner som fremdeles har levninger etter seg (fig.1A, 2AB). På sletta nedenfor fjellet står ruinene etter Kristkirken (G) som var en bispekirke da bispesetet ble etablert på øya ca.1068–1070.[2] Et benediktinerkloster ble grunnlagt på slutten av 1000-tallet, men i dag sees den senere fasen fra 1300-tallet med bispekirken utvidet til en klosterkirke og dedikert til St. Alban. Et iøynefallende vesttårn fra ca.1100 står fremdeles i full høyde. På nordsiden sees kirkegårdsmuren med prosesjonsgang på innsiden. Av eksterne bygninger finnes et gjestehus i sør og et mulig infirmarie (sykestue) i øst. Synlig er også helleveien som pilegrimer og gjester ville ha fulgt fra havnen og opp til klosteret.

Herfra kunne man følge en trappeoppgang i fjellsiden til Seljas viktigste helligdom, martyrstedet til St. Sunniva (AB) (fig.2–3). På veien ville man passere et enormt terrassekompleks med tre avsatser. På den øverste avsatsen sto St. Sunnivakirken som sammen med komplekset utgjorde en monumental enhet, synlig for skip langs kysten. Plasseringen foran den nevnte hulen knyttet slik Sunnivas relikvier i kirken til martyrstedet hennes.

Samlet formidler dette: bispekirken til et bispesete, en hulekirke, en pilegrimskirke, et monumentalt terrasseanlegg, et klosteranlegg med klosterkirke, samt en rekke eksterne bygninger og konstruksjoner. Faktisk forteller Odd Munk Snorresson på slutten av 1100-tallet at det den gang fantes 5 kirker på øya, hvorav den ene trolig sto på østsiden (Oddr & Rindal 1977, s. 78). Konsentrasjonen av 3–4 kirker på et så lite område er så spesielt at man ikke kjenner til noe lignende i Norge (med unntak av urban kontekst). Hulen som selve utgangspunktet, har vært av så anselig betydning at den har blitt omtalt som livmoren som fødte den norske kirken (Hommedal 1995, s. 143; Lidén 1995). Det er derfor med rette at Selja må kunne kalles et helligsted og en ruinlokalitet i særklasse. Av alle dens levninger og kilder til forti-

[2] Det har blitt argumentert for at bispesetet ble flyttet fra Selja til Bergen ved slutten av samme århundre, hvor to kirker hadde blitt påbegynt av Olav Kyrre. Den lille Kristkirken ble bygget i tre til midlertidtid bruk mens den store Kristkirken i stein var under oppføring. Sistnevnte skulle omsider bli den endelige domkirken for resten av middelalderen. Videre har translasjonen av Sunnivas relikvier fra Selja til Bergen i 1170 blitt ansett å være av slik betydning at det symbolsk sett markerte fullførelsen av flyttingen av bispesetet, selv om dette begynte tidligere. (Helle 1997, s. 244; 249–250 Ommundsen et al. 2021, s. 37).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Øverst fra venstre: Figur 2AB Cato Engers plan over ruinlokaliteten etter undersøkelsene i 1935–1940 (Riksantikvarens arkiv). Betegnelser er lagt til av forfatteren (RM 2024). Figur 2CDE De tre kong Olaver: Olav Tryggvason, Olav Haraldson, og Olav Kyrre (Tegnet av Erik Werenskiold 1899, Christian Krogh 1890-tallet, Gerhard Munthe 1899). Figur 2F St Sunniva fra Austevoll kirke, nå i Bergen Universitetsmuseum (RM 2021).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

den, ønsker vi her å rette et særskilt fokus nettopp på ruinen Sunnivakirken, uten helt å forlate de øvrige levningene.

Seljas helgener og de tre Olaver

Den historiske sannheten bak helgene som kan knyttes til Selja skal ikke diskuteres her. Likevel må det påpekes at det svært tidlig ble etablert en helgentradisjon på øya og at tre norske konger har fått en sentral rolle i utviklingen av helligstedet: Olav Tryggvasson, Olav Haraldsson og Olav Kyrre (fig.2CDE).

Skal vi tro middelalderske legender og sagaer, fant Olav Tryggvasson (963–1000) levningene etter Sunniva og følget hennes i 996 lengst vest på øya, hvor han bygde en kirke til henne (Tosterud 1997; Oddr & Rindal 1977; Mundal 1997b). Sunniva skal ha vært en irsk dronning som på midten av samme århundre flyktet over Nordsjøen, hvor hun omsider led martyrdøden i Seljehulen forfulgt av hedenske vikinger. Går man i stedet til vestlandets eldste lovkilde, Gulatingsloven, er det imidlertid et annet helgenteam som trer frem, nemlig Seljemennene.

Seljemennenes egen messedag (8 juli), skal ifølge lovkildens kristendomsbolk ha blitt stiftet av Olav Haraldsson selv (995–1030). Hvorvidt kongen virkelig stiftet Seljumannamessen i 1024 er noe omdiskutert. Imidlertid ansees lovteksten å være av anselig alder (11 århundre) og gir oss et lite glimt av Norges tidligste kjente helgener, mens Sunniva merkelig nok er ikke nevnt (Johnsen 1968, s. 40; Birkeli & Hauge 1995, s. 82–83, 94–97). I stedet har det blitt argumentert for at hun er en senere konstruert helgen og nevnes i kildene først på 1100-tallet (O'Hara 2009, s. 113; Helle 1997, s. 249–250). Seljemenne ble da presentert i Sunnivalegenden som del av hennes reisefølge (Hommedal 2018, s. 63). Over tid utviklet hun seg med voksende popularitet til å bli vestlandets regionale helgen, og Bergens skytshelgen, og fikk videre utbredelse til flere Nord-Europeiske land.

Felles for Tryggvasson og Haraldsson er fortiden som krigsherrer i det angelsaksiske England, riktig nok på ulike tidspunkt under danskekongen Svein Tveskjegg, før begge skiftet side til kong Æthelred II. Lojalitetsskiftet ble markert med ritualer i form av kristen dåp. Videre satte begge kurs tilbake mot Norge med hensikt å kristne landet og kreve tronen. For Tryggvasson skal dette ha skjedd i 995 med tinget på Moster, etterfulgt av tinget på Dragseide i 996 (6 km fra Selja), før han fant Sunnivas levninger (Oddr & Rindal 1977, s. 72–85; Snorri, Holtsmark, Seip, Hødnebø, & Magerøy 1979a). Når det gjelder Haraldsson, så skal kongen ha ankommet Selja i 1015 og holdt ting på Moster i 1023 hvor den eldste kristenbolken skal ha blitt skrevet (Snorri, Holtsmark, Seip, Hødnebø, & Magerøy 1979b). Begge kongene skriver seg slik inn i Seljas historie gjennom etablering av helligdom, kirkebygging og mes-

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

sen for de første helgene, skal vi tro kildene.

Olav Kyrre representerer en senere fase med etableringen av bispesetet på Selja i 1068–70, samtidig med Oslo og Nidaros. De to eldste steinkirkene, Kristkirken og Sunnivakirken, har blitt tilskrevet han av de fleste fagfolk. Den sistnevnte kirken er identifisert med nettopp ruinen som beskrives her (Krefting 1868, s. 11; Enger 1949, s. 11; Hommedal 1997, s. 48; Hommedal 2021, s. 77). En utbredt oppfatning er da at Tryggvassons kirke var forgjengeren til denne, men bygget i tre.

Sunnivakirkeruinen og forskningshistorien

Sunnivakirken kan i dag oppleves som en ruin i fjellsiden på terrasseanleggets øverste avsats med utsyn er mot havhorisonten og Stadlandet (fig.1). Hele terrasseanlegget har blitt bygget ut i flere faser, avsats for avsats, fra øst til vest (fig.2AB) (Enger 1949, s. 14–16). Imidlertid er svært mye av det man ser rekonstruert og hele anleggets funksjon ukjent. At den øverste avsatsen har fungert som plattform for kirken er åpenbart, men utover dette varierer tolkningsforslagene med at byggverket var ment for besøkende pilegrimer, at det var konstruert for religiøse prosesjoner eller at man ønsket å skape et stort synlig monument i landskapet (Hommedal 1997, s. 52; Hommedal 2018, s. 73–75, 82). Det er også fullt mulig at samtlige av disse funksjonene har inngått.

Dagens kirkeruin viser et skip og et kor, med henholdsvis ytre mål 9.6 m x 6.5 m, og 5.5 m x 5.0 m. Inntil korets østmur står en murt benk eller pall (catafalque), hvor skrinene til St Sunniva og Seljemennene skal ha stått (Krefting 1868, s. 11; Nicolaysen 1892, s. 3; Hommedal 2018, s. 73–75; Hommedal 2019, s. 56). Skipet har parallelle motstilte portaler i langmurene, tolket som et ambulatorium (gjennomgang) for pilegrimer som på denne måten kunne se skrinene på pallen i øst. I hjørnene mot nordøst og sørøst står basene for sidealtere med uvisse dedikasjoner. Blant kirkens finurligheter finner vi en oval steinsatt åpning i gulvet, med ukjent funksjon. Ruinens kombinasjon av originale og tilførte murskift er et sentralt tema senere i artikkelen. Her skal det kun påpekes at man tradisjonelt har trukket frem kvadersteinene som representativt for hvordan kirken har sett ut i middelalderen.

Kirken har i likhet med resten av lokaliteten en lang forskningshistorie. Et naturlig startsted er Lorentz Diderch Klüwer, hvis grunnplan gjengir ikke bare Sunnivakirken men alle sentrale konstruksjoner på stedet, som et slags status-quo for ruinene i 1817 (Klüwer 1823; Krefting 1868). Han blir etterfulgt av de øvrige «pionerene» som også undersøkte andre kjente middelalderanlegg i Norge. Av særlig betydning er Carl Otto Krefting (1866), Johan

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Meyer (1892, 1920) (Krefting 1868; J. Meyer 1920; Nicolaysen et al. 1892), samt den mest virksomme på øya, Cato Enger (1935–1941, 1967) som skal ha uttalt at: «Selje er mitt hjertebarn» (Enger 1949; Unknown 1968, s. 5) Parallelt med dette har bidrag fra en rekke historikere vært viktige i kunnskapsproduksjonen, blant annet Rudolf Keyser, Christian C.A. Lange, Gustav Storm og P.A. Munch (Lidén 1997, s. 253–254). Fra nyere tid er særlig «Seljaprosjektet» i 1990–92 verdt å nevne, med muranalyser og utgravninger under ledelse av Mari Nybø og Alf Tore Hommedal, med Sunnivakirken inkludert (Rindal, 1997; Lidén 1997). Nybø har også skrevet en PhD-avhandling om Albanuskirken og Hommedal har publisert en rekke artikler om øyas historie og arkeologi helt frem til i dag (Nybø, 2000; Hommedal 1993, 1995, 1996, 1997, 2018, 2019, 2021, 2023). I 2021 kom boken *St. Sunniva: Irish Queen, Norwegian Patron Saint* med flere internasjonale artikkelbidrag (Hommedal, O'Hara & Ommundsen 2021).

For Sunnivakirken ser man at dagens arkitektoniske utforming faller suksessivt på plass gjennom de tilgjengelige grunnplanene fra 1800-tallet og frem til 1909. Fra Klüwer til Krefting, kommer kirkens form, portaler og altere som også sees i dag, med et par unntak (fig.3G). Likedan har terrasseanlegget gått fra å ha to avsatser på 1800-tallet til tre på 1930-tallet etter hvert som levningene har blitt gravd ut. Da Rivertz iverksatte sin restaurering i 1909 synes kirkeruinens grunnplan å være den samme, med unntak av hovedalteret som hadde gått tapt (fig.1).

Disse grunnplanjamføringene gir oss et interessant vertikalt perspektiv på undersøkelsene over tid, mens dokumentasjonen av veggflatene (horisontalt) er langt mer sparsom. Et unntak gjelder Meyers oppriss av vestmuren i 1892, beskrevet som «Kistemur med Kledning af Olivinplader».[3] Tegningen av disse olivinkvaderne (eller «platene») er så vesentlig fordi denne typen murverk har nettopp blitt selve koblingen mellom Sunnivakirken på terrassen og Kristkirken nede på sletten (fig.3ABCD). I begge tilfeller dreier det seg om kvadermurverk som er så likt at det argumenteres for at begge kirkene må ha blitt bygget samtidig: «Den haandværksmessige udførelsen er ogsaa i begge disse kirker saa paafaldende ens, at man vel maa kunne fastslaa samme alder for begge» (Hommedal 1996, s. 36). [3]

Satt i en historisk kontekst, så knyttes det praktfulle kvadermurverket til en betydningsfull hendelse da Kristkirken og Sunnivakirken tolkes å ha blitt reist i sammenheng med Olav Kyrres etablering av bispesetet i 1068–70, henholdsvis som bispekirke og kirke for helgenene (Hommedal 2019, s. 51; Nybø 2000, s. 192–193, 197, 202; Nybø 2001, s. 121). For Sunnivakirkens ruin ble de øvrige 17 murflatene dessverre aldri dokumentert, og representativi-

[3] Tegning sign. Johan Meyer 1892, nr.939 (Riksantikvarens arkiv, Oslo).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Øverst fra venstre: Figur 3AB Kristkirkens kvaderstein (RM 2020) samt oppmålingstegning av Albanuskirkens murverk, det vil si partiet av den opprinnelige Kristkirken (Johan Meyer 1892, Riksantikvarens arkiv). Figur 3CD Sunnivakirkens kvarderstein i indre vestmur (RM 2020) samt oppmålingstegning av samme mur (Johan Meyer 1892, Riksantikvarens arkiv). Figur 3E Samme mur fotografert i 1909 like før Rivertz' restaurering (Riksantikvarens arkiv). Figur 3F Murmester Geir Magnussen meisler ut tilført gneis i sement fra restaureringene for å finne original murkjerne (RM 2020). Figur 3G Otto Kreftings plan av terrasseanlegget, Sunnivakirkeruinen samt heller og hule i 1868 (Riksantikvarens arkiv).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

teten i Meyers oppriss er derfor vanskelig å vurdere. Fra begynnelsen av det 20 århundret finnes det likedan bare tre foto av ruinen. Like etter dette fulgte en omfattende restaurering som skulle endre ruinen markant.

Restaureringen i 1909 og ruinen som arkeologisk kilde

Året 1909 ble Sunnivakirkeruinen utsatt for en hardhendt restaurering. Arbeidet ble ledet av arkitekt Kristen Rivertz på oppdrag for Fortidsminneforeningen. Rivertz, som blant annet er kjent for å sitt bidrag til jugendarkitekturen i Ålesund (1904) samt det nybarokke Rivertzske Kvartal i Oslo (1912), hadde ikke erfaring med middelalderruiner og skulle etter Selja aldri beskjeftige seg med dens slags igjen (R. Meyer 2018, s. 12).

Foruten å tilføre en stor mengde bygningsmateriale for å komplettere ruinen, fikk Rivertz også hevet gulvet i skipet som han mente hellet nedover på grunn av setninger. Foto etter arbeidet viser et kirkeskip med en merkelig «knekk» på midten. Resultatet mottok i etterkant en massiv kritikk av foreningen med uttalelsen om at: «Som ruinen nu staar, er den ny, stygg og misvisende».[4] Senere, i 1967 forsøkte Enger så å rette opp disse inngrepene ved å justere tilbake sokkelpartiet og gulvet til opprinnelig stilling. Rivertz og delvis Enger er følgelig mye av forklaringen på hvorfor ruinen ser ut som den gjør, både med hensyn til tilstand, uttrykk og formidling.

Det har derfor vært all grunn til å stille spørsmål om hvordan det står til med ruinens autentisitet og formidlingstroverdighet. Spørsmålet ble særlig aktualisert ved oppstarten av konserveringen i 2019. Spesielt illustrerende var det at man kunne observere graffiti og innrissede bokstaver på olivinkvadre, stående opp-ned og vinkelrett på den naturlige skriveretningen. Fenomenet vitnet om at steinene må ha blitt tatt ut av deres opprinnelige posisjoner, og så murt inn et annet sted med ny orientering. Med dette fulgte vesentlige utfordringer for hvordan arbeidet skulle gripes an: Hvordan konserverer man en ruin når det er så uvisst hva som er originalt og rekonstruert? Og i hvilken grad formidler dagens ruin egentlig den opprinnelige kirken?

Rivertz' 3 foto tatt før restaureringen har gitt noen holdepunkter for enkelte partier. Særlig tydelig var det at vestmurens indre murskift med sokkel fremdeles er original (fig.3E). Men hva som er in-situ stein for de resterende ikke-fotograferte 6 murene er uklart. I 2019 ble det følgelig nødvendig å gå mer metodisk til verks for å forstå ruinens sammensetning av byggemateriale, både in-situ og ex-situ. I forsøket på å finne svar og avklaringer ble det gjort noen høyst uventede oppdagelser.

[4] Brev fra Kielland og Shetelig til Avdelingens Bestyrelse, 15.09.1910 (Riksantikvarens arkiv, Oslo).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Bygningsarkeologi: Trekull og MERLF-dateringer

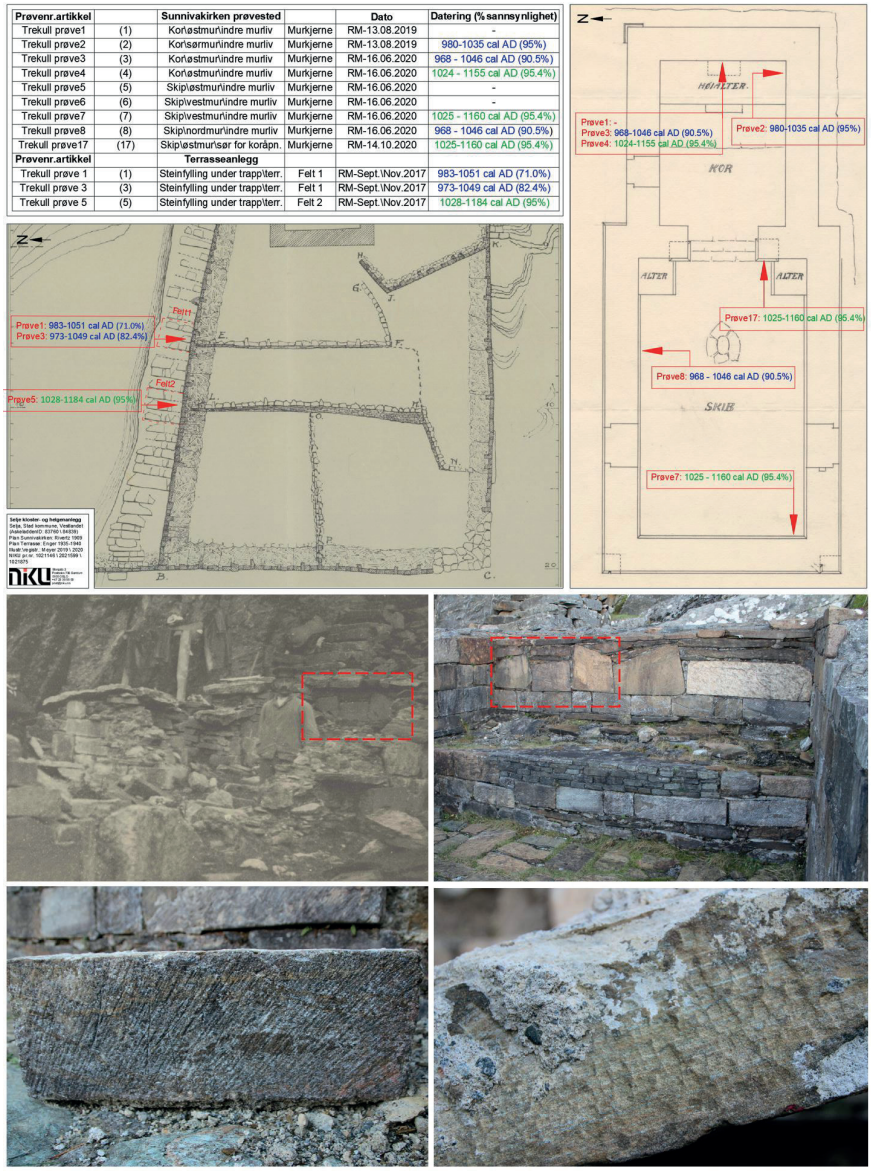
Med sikringen av løse steiner fikk man i 2019 muligheten til å studere murkjernen og dens tilstand gjennom flere «kikkhull». Dette ble så fulgt opp med fjerning av partier og toppavdekninger i sement lagt i 1909 og 1967. Det ble slik mulig å identifisere den gulbrune middelalderske kalkmørtelen bak, da den skiller seg tydelig fra senere restaureringsmørtler. At dette virkelig var original mørtel lot seg ytterligere bekrefte gjennom tynnslipsanalyser. En annen karakteristikk var bruken av skjellsand og ved flere tilfeller små trekullbiter i tilslaget. Til tross for en viss skeptisisme omkring datering av murverk med trekull, ble prøver likevel sendt inn til laboratorium for tidfesting (fig.4AB).

Å forsøke å C14-datere murverk med trekull medfører en hel del utfordringer og mulige feilkilder. For det første vil ikke trekullet kunne datere selve bygningskonstruksjonen, men tidfester i stedet trefellingen. I tillegg kommer forutsetningen at prøven må ikke stamme fra død kjerneved som vil før-datere selv fellingen. Videre må man stille seg det kritiske spørsmålet om hvordan trekullet kan ha endt opp i mørtelen. Dette kan naturlig nok være et resultat av tilfeldigheter, slik supplerende tidfestinger og kjente tidsreferanser vil være en fordel. Imidlertid vil muligheten alltid kunne finnes hvor trekullet har sin opprinnelse fra kalksteinbrenningen og at trefellingen har skjedd relativt kort tid før dette. Trekullet kan da ha fulgt med kalksteinen til leskingen og til slutt i mørtelen (MERLF = «Mortar-entrapped relict limekiln fuels»).

Med hensyn til Sunnivakirken så stammet de første relevante trekulldateringene ikke fra selve ruinen, men i stedet fra steinfyllingen under terrasseanlegget. I 2017, da trappene på nordsiden skulle istandsettes, ble det gitt dispensasjon til å ta opp noen av trinnene. Siden terrasseanlegget er tolket av Enger til å være bygget ut i 3–4 faser, ble det gravet to små felt som korresponderte med de tidligste, D1 og D2. I begge tilfellene ble det tatt ut trekull i profilen til fyllingen under de nevnte fasene, med svært tidlige dateringer I **felt 1 (D1)**: **983-1051 cal AD** (71.0%) og **973-1049 cal AD** (82.4%). I **felt 2 (D2)**, ble det kun tatt en prøve: **1028-1184 cal AD** (95%). Dateringene virket slik å følge Engers tolkning, at D1 var eldre enn D2, og muligens bygget for Olav Tryggvassons kirke (996), men også 50 år senere. For felt 2 dekket spennet på 160 år hele perioden da resten av anlegget antas å ha blitt bygget. Likevel kunne det være en potensiell mulighet for at den eldste terrasavsatsen var fra sen vikingetid eller tidlig middelalder. Imidlertid forble dette kun en post-quem tidfesting.

Da vi i 2019 og 2020 tok ut trekull fra selve kirkeruinen kom tanken tilbake om en tidlig byggefase. Totalt ble det tatt 6 prøver fra originalmørtel i murkjernen til kor og skip. Tre av disse ble datert til sen

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Prøvenr.artikkel		Sunnivakirken prøvested		Dato	Datering (% sannsynlighet)
Trekull prøve1	(1)	Kor\østmur\indre murliv	Murkjerne	RM-13.08.2019	-
Trekull prøve2	(2)	Kor\sørmur\indre murliv	Murkjerne	RM-13.08.2019	980-1035 cal AD (95%)
Trekull prøve3	(3)	Kor\østmur\indre murliv	Murkjerne	RM-16.06.2020	968 - 1046 cal AD (90.5%)
Trekull prøve4	(4)	Kor\østmur\indre murliv	Murkjerne	RM-16.06.2020	1024 - 1155 cal AD (95.4%)
Trekull prøve5	(5)	Skip\østmur\indre murliv	Murkjerne	RM-16.06.2020	-
Trekull prøve6	(6)	Skip\vestmur\indre murliv	Murkjerne	RM-16.06.2020	-
Trekull prøve7	(7)	Skip\vestmur\indre murliv	Murkjerne	RM-16.06.2020	1025 - 1160 cal AD (95.4%)
Trekull prøve8	(8)	Skip\nordmur\indre murliv	Murkjerne	RM-16.06.2020	968 - 1046 cal AD (90.5%)
Trekull prøve17	(17)	Skip\østmur\sør for koråpn.	Murkjerne	RM-14.10.2020	1025-1160 cal AD (95.4%)
Prøvenr.artikkel		**Terrasseanlegg**			
Trekull prøve 1	(1)	Steinfylling under trapp\terr.	Felt 1	RM-Sept.\Nov.2017	983-1051 cal AD (71.0%)
Trekull prøve 3	(3)	Steinfylling under trapp\terr.	Felt 1	RM-Sept.\Nov.2017	973-1049 cal AD (82.4%)
Trekull prøve 5	(5)	Steinfylling under trapp\terr.	Felt 2	RM-Sept.\Nov.2017	1028-1184 cal AD (95%)

Øverst fra venstre: Figur 4AB Oversikt som viser hvor trekullprøvene ble tatt, henholdsvis i fyllmassen under terrasseanlegget og i kirkeruinen (RM 2020). Figur 4CD Murparti i korets østmur som gjenkjennes på foto tatt av Rivertz like før restaureringen, og samme parti i dag (foto Rivertz 1909, foto RM 2018). Figur 4EF Huggmerker på kvader i skipet (yngste fase) og huggmerker på stein i koret (eldste fase) (foto RM 2020).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

vikingetid\tidlig middelalder, og de øvrige fra begynnelsen av 11 årh. til midten av 12 årh. Sammenstilt med prøvene fra 2017, synes dateringene å ligge i to grupper: 5 prøver med dateringer fra slutten av det 10 årh. til midten av 11 årh. **(ca.970\980-1050)**, og 4 prøver fra tidlig 11 årh. til midten av det 12 årh. **(ca.1020-1160)**.

Den siste gruppen befinner seg godt innenfor den senere utviklingen av terrasseanlegget og den antatte oppføringen av St Sunnivakirken under Olav Kyrre (1068–70). Det var ingen overraskelse. Den første gruppen derimot, var vanskeligere å plassere. En datering til første halvdel av 1000-tallet eller før, kunne teoretisk sett innebære en steinkirke på et tidspunkt da mørtelmurte bygninger ikke ville være å forvente i Norge. Men igjen kunne tilfeldigheter bak trekullet i mørtelen ikke helt utelukkes med dateringer fjernt i tid fra selve byggearbeidet. Følgelig var det vanskelig å konkludere hvor vidt resultatet egentlig samsvarte med kirkens oppførelse. I stedet var det andre oppdagelser som skulle tilnærme dette spørsmålet.

Bygningsarkeologi: Håndverksspor og det ignorerte murpartiet

I tidligere forskning har Kristkirken på mange måter også datert Sunnivakirken, og da ut fra det karakteristiske identiske kvadermurverket (jamfør fig.3AB med fig.3CD). Ved nærmere øyesyn vil man i begge kirkene se de samme rettvinklede olivinblokkene med jevne bearbeidede flater som har parallelle diagonale huggmerker. Begge kirkene har også samme type sokkelprofil med avfaset hjørne. Likheten er slående, noe som har blitt påpekt mange ganger i forskningshistorien.

Imidlertid virker det som om ingen har lagt merke til, eller latt seg interessere av, en helt annen type murverk som finnes i Sunnivakirken (fig.4CDEF). Dette kan identifiseres ved å sammenligne dagens ruin med Rivertz' foto tatt før restaureringen i 1909. I bakgrunnen vil man gjenkjenne tre kantstilte steiner i østre kormur som på ingen måte «matcher» det kjente kvadermurverket. De samme steinene står fremdeles og deres in-situ-status støttes av mørtelanalyser i 2019. Videre inngår disse i et felles skift med andre steiner med det samme avviket i form, material og redskapsspor.

Hva representerer dette avviket i stein og murverk? Selv om steinene har snor-rette kanter som kvaderne, viser de i stedet større variasjon i form, noen trapesoide og noen med avrundede hjørner. Kvadernes regelmessige rektangelform uteblir. Steinmaterialet er fremdeles olivin men av en lysere brun\gulbrun variant og trolig fra et annet steinbrudd. Overflatene er jevnt bearbeidet, men uten de konsekvente diagonale huggmerkene. I stedet preges de av korte slag fra en smal, nærmest skjeformet meisel. Samme byggestein vil man kunne gjenkjenne andre steder i

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

ruinen, men da som separate steiner hvor noe må åpenbart ha vært satt inn av Rivertz.

Bygningsarkeologi: De mystiske hjørnesteinene og rommenes sokkelskift

Til å følge opp det særegne partiet, er det verdt å rette oppmerksomhet mot et annet avvik i ruinen, nemlig kirkens sokler. Mens skipets sokkel består av et utspring med avfaset kant, viser koret i stedet en enkelt rettvinklet kant i utspringet. I skipet samsvarer sokkelen med kvadersteinene mens i koret samsvarer sokkel med det «ignorerte» murverket beskrevet i forrige avsnitt. Denne påfallende forskjellen har dessuten blitt bemerket av Rivertz i 1909, noe som også fremgår på hans grunnplan. Der kan man følge sokkelutspringet i skipet som en egen linje, mens i koret er det ingen.

Forskjellen i skipets, versus korets sokkel, innen utforming og prakt, gjenspeiler på ingen måte rommenes innbyrdes status i kirken. Skipet var tilgjengelig for de ambulerende pilegrimene, mens koret med sitt forhøyede gulv, hovedalter, pall og relikvier, var eksklusivt med en høyere hellig status. Kirkens uensartede sokler gir derfor ingen mening dersom rommene skulle ha vært bygget samtidig. I stedet indikerer denne vesentlige forskjellen to ulike byggefaser.

Denne kronologiske forskjellen i rommenes oppførelser kan dessuten gi forklaringen på en av ruinens store mysterier, nemlig to dekorative hjørnesteiner (fig.5CD). Den ene ligger i dag ex-situ på terrassekanten mens den andre står intakt i kirkekorets ytre nordøstre hjørne. Begge er identiske i materiale, håndverk samt profileringer med vulst og hulkil.

I det siste tilfellet kan steinen følges tilbake til dokumentasjonen i 1866, (Krefting et al. 1868, s. 12), 1892 (Nicolaysen et al. 1892, s. 3) og i 1909.[5] Den er gjengitt på flere plantegninger og det er ingen tvil omkring dens originalitet og in-situ-posisjon i kirkehjørnet. Den andre steinen som ligger løst, inngår ikke i den nevnte dokumentasjonen og det har vært mye usikkerhet omkring dens proveniens. Men ved gjennomgang i arkivets brevkorrespondanse beskrives det at hjørnesteinen ble funnet under konserveringen i 1967, stående i kalk på høykant inne i skipets sørmur. I 2021 lykkes prosjektet faktisk å komme i kontakt med de involverte som fant profilsteinen den gang. Engers konklusjon i brevmaterialet står fremdeles, nemlig at den må være plassert inne i muren som gjenbrukt byggemateriale.

Sammenligner vi ex-situ-hjørnesteinen med hjørnesteinen in-situ, så er det plausibelt at den løse steinen må stamme fra et annet hjørne i samme bygningskonstruksjon. Dette kan kun forklares dersom et eller flere hjørner på et tidspunkt har

[5] Brev fra Kristen Rivertz til Hr. arkitekt Schirmer, 24.07.1909 (Riksantikvarens arkiv, Oslo).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

blitt demontert i forbindelse med en ombygging eller utvidelse av et eldre byggverk. Disse profilerte hjørnesteinene er derfor ytterligere en indikasjon på en eldre byggefase i Sunnivakirkeruinen.

Til denne tolkningen følger det dessuten at ytterligere to hjørnesteiner, plassert i koråpningen, har eksakt samme type materiale og profilering, men uten vulst (fig.5AB), slik at det finnes totalt 4 hjørnesteiner. Skipet har til sammenligning ingen åpninger eller hjørner av dette slaget.

Bygningsarkeologi: Angelsaksiske arkitektoniske trekk

Den neste bygningsarkeologiske detaljen som skal belyses her angår et arkitektonisk trekk som ikke har vært nevnt i tidligere forskning. Den er av stor betydning siden den kan stamme fra en tradisjon og konstruksjonsmåte som er forskjellig fra det som ellers er kjent i landet.

Skipet og koret har som tidligere beskrevet, hver sine påviste originale murpartier, henholdsvis inne i vestmuren og østmuren, som stammer fra ulike faser. I tillegg står det i ruinens to ytre sørøstre hjørner, to fint bearbeidede avlange steiner med vertikal plassering (fig.5EFGH). Observasjonen er viktig fordi man her ville forvente horisontale steiner som binder alternerende inn i hjørnet fra annet hvert skift, slik det er mest vanlig. Dette arkitektoniske trekket må sies å være svært uvanlig i Norge, om ikke unikt, og det ansees å være en typisk karakteristikk innen den angelsaksiske byggetradisjonen (fig.5 IJKLM) (Taylor & Taylor 1965, s. 6–7; Taylor & Taylor 1978, s. 940–944).

Bearbeidede vertikalt stående steiner i hjørner, har begrepet «quoins» på engelsk og teknikken kalles «quoining» (fig.5). Mens Kristkirken på sletta har løst dette med kvadersteiner som går inn i hjørnene i vekslende skift viser Sunnivakirken i stedet pillaraktige steiner på høykant i nevnte hjørner. Videre er det tydelig at hver stein har kun to jevnt bearbeidede vissider, noe som støtter tolkningen. Det er derfor lite sannsynlig at de har vært ment for horisontale skift.

Det ene hjørnet har dessuten en horisontalt liggende stein på toppen i samme bredde. Den ligger riktignok i sement slik at man kan ikke være sikker på at den er in-situ. Men siden den viser samme steinmateriale, korresponderende breddemål og identiske huggmerker så er det absolutt mulig at steinen har inngått i denne typen hjørne. I så tilfelle kan dette vise såkalte «long-and-short-quoins with bonding stones», noe som er en variant av den angelsaksiske konstruksjonsmåten.

Observasjonen har også betydning fordi det har blitt hevdet at det neppe finnes bevis for vekslende stående og liggende hjørnesteiner i norske steinbygninger fra middelalderen med henvisning til engelske kirker fra før midten av 1000-tallet (Lidén

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Øverst fra venstre: Figur 5ABCD De omtalte profilerte hjørnesteinene i koråpningen, i korets ytre nordøstre hjørne samt ex-situ stein fra samme fase liggende utenfor ruinen (foto RM 2022). Figur 5EFGH De vertikalt stående pillaraktige steinene i skipets og korets ytre sørøstre hjørner (foto RM 2021). Figur 5IJKLM Eksempler på varianter av «quoins» i hjørner samt i angelsaksisk kirketårn (Rickman 1848).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

1974, s. 43). Denne påstanden må følgelig revurderes. Også her viser de nevnte hjørnesteinene samme redskapsspor og den lyse olivinen som samsvarer med det omtalte steinmateriale tolket som en eldre byggefase.

Bygningsarkeologi: Alter, kapitel eller skrin? Funn av profilsteiner i gulvet

Den siste oppdagelsen som skal presenteres her ble gjort i 2022 da prosjektet tok opp gulvsteinene i koret for fjerning av vegetasjon og tilstandsvurdering. Det ble tidlig stilt spørsmål omkring gulvets autentisitet på grunn av steinenes manglende ensartethet. Underveis fremgikk det at hovedparten var bygningssteiner gjenbrukt i gulvet, trolig ved restaureringene i 1909 og 1967. Blant disse skilte en profilert stein seg ut og kan stamme fra kirkens helligste deler, nemlig et alter eller murt relikvieskrin.

De fleste gjenbrukte steinene kan nok en gang knyttes til materialet som tolkes å stamme fra den eldste kirkefasen gjennom den lyse olivinen og de særegne håndverkstrekkene. Steinene hadde dessuten en tykkelse på 8–16 cm noe som er alt for mye for gulvdekket i en liten kirke som dette.

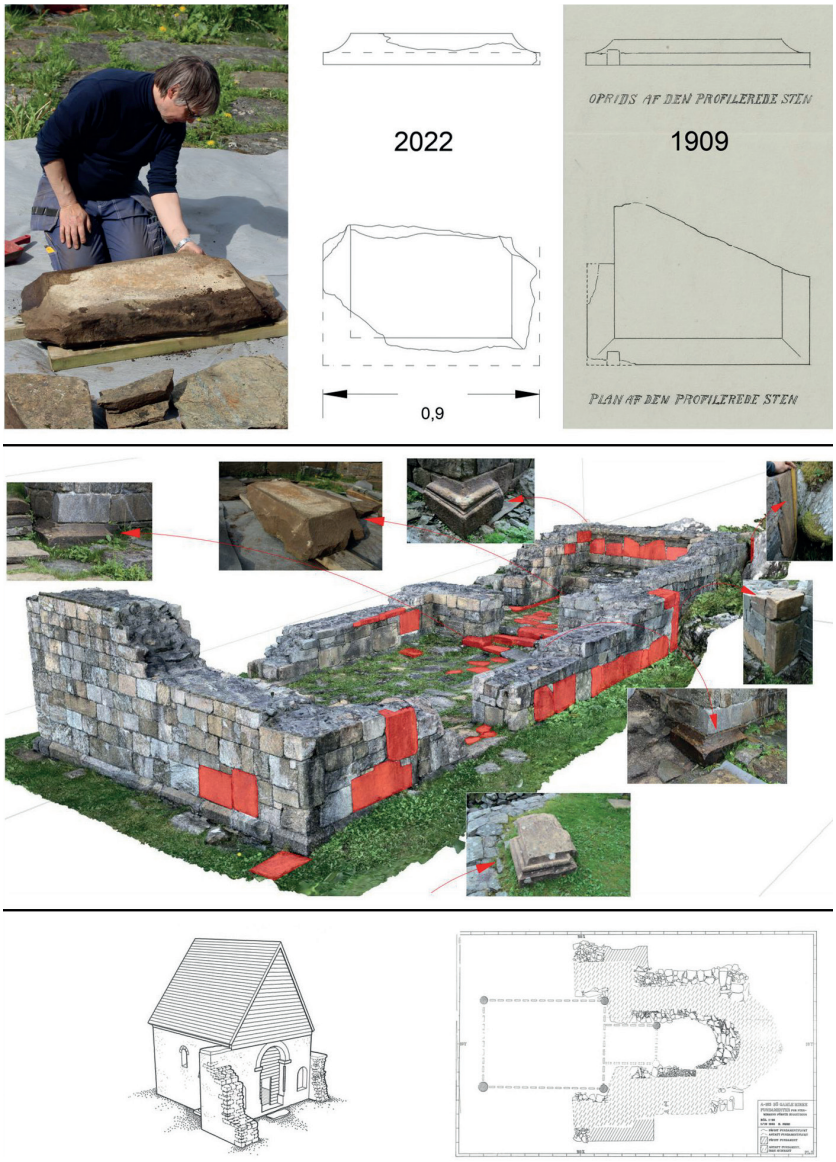
Det mest interessante funnet var en rektangulær profilert stein med konkave kurver på tre sider, men dessverre delvis skadet. Den fjerde siden er grovt bearbeidet, noe som tyder på at den har vært vendt mot en vegg eller inn i en konstruksjon. I tillegg hadde steinen en jevn rektangulær toppflate med snorrette kanter. Rester av kalkmørtel tyder på en byggside eller en liggside i en murt konstruksjon (fig. 6AB).

En helt identisk stein ble funnet av Rivertz i 1909 (fig.6C). I arkivmaterialet beskrives den som funnet i koret og tegninger viser form og profileringer identisk med steinen funnet i 2022. Dimensjonene matcher også. Disse påfallende likhetene kan tyde på at steinene kan ha inngått i samme konstruksjon, eventuelt at de har tilhørt to separate.

Dette åpner for flere tolkningsmuligheter. I 1909 foreslo Rivertz blant annet at hans stein kunne ha vært en kapitelstein i korbuen, men denne tolkningen er problematisk da dimensjonen ikke samsvarer med underliggende hjørnesteiner og det finnes ingen rester av en tilpasset recess i muren. I stedet er det en reell mulighet for at 1909- og 2022-steinene kan ha tilhørt et alter, enten som base eller alterplate (vendt motsatt). Kreftings dokumentasjon fra 1868 viser at restene av kirkens hovedalter den gang sto inntil pallen. Imidlertid er det noe utfordrende med profilsteinene i alteret dersom profileringene var ment til å sees fra alle sidene.

I stedet kan begge steinene være del av et, eventuelt to, murte relikvieskrin som har stått på pallen i koret. Rivertz nevner kort at hans stein kan ha utgjort basen på Sunnivaskrinet som var på Selja og som trolig sto i

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Figur 6A Murmester Geir Magnussen studerer den profilerte steinen som har konkave kurver på tre sider, etter at den ble tatt ut av gulvet hvor den har vært gjenbrukt (foto RM 2022). Figur 6BC Tegning av den samme steinen i (RM 2022) og tegning av en identisk stein funnet av Rivertz i 1909 (Riksantivarens arkiv). Figur 6D Oversikt på 3D-modell av ruinen hvor bygningstein tilhørende den eldste bygningsfasen er markert med rødt (RM 2023). Det gjenstår fremdeles partier i gulv og vegger som ikke er undersøkt. Figur 6E Tolkning av Kinn kirkes første byggetrinn som viser hvordan koret var avsluttet mot vest (Stige/Nybø 2023). Figur 6F Plantegning av Bø Gamle Kirke i Telemark etter utgravning som viser hvordan steinkirkens første byggefase overlapper en eldre trekirke mens den fremdeles var i bruk (Skre 1985 Pl.5, Riksantikvarens arkiv).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

kirken.[6] Men fordi undertegnede her argumenterer for at begge steinene må ha tilhørt den eldste fasen i et Seljumannakapell, virker Seljemennenes skrin å være mer sannsynlig.

Vi vet ikke hvor mange skrin Seljemennene hadde i kirken eller hvordan de var arrangert. Imidlertid har de etter all sannsynlighet stått på pallen, enten fritt, eller inn mot østmuren. I en slik kontekst kan begge profilsteinene ha inngått som basesteiner i murte relikvieskrin slik man kjenner fra middelalderen i England og Frankrike. Om dette har vært skrin med åpninger (foramina) eller lukkede konstruksjoner, med eller uten overbygg, er uvisst og skal ikke diskuteres videre her. Man bør dessuten være åpen for at ytterligere spor vil kunne finnes ved fremtidige arbeider på kirkeruinen.

Hva slags murkonstruksjon inngår i «Sunnivakirkens» eldste fase?

Av den foregående bygningsarkeologiske gjennomgangen er det klart at Sunnivakirken neppe kan ha blitt bygget med skip og kor i én fase slik mye av den tidligere forskningshistorien har sett for seg. Dette har kommet til syne i murverk, håndverksspor og steinmateriale som ikke er konsistent med det kvadersteinsmurverket som man har ment er representativt for hele kirken. Videre har ruinen ulike typer sokler i kor og skip som ikke korresponderer med rommenes innbyrdes statuser hvor koret var det helligste. Likedan finnes det profilerte hjørnesteiner både in-situ (i koret) og ex-situ som ikke samsvarer med skipets kvaderhjørner. Kirkeruinen har dessuten to svært spesielle pilarlignende hjørnesteiner som ansees å være et karakteristisk trekk i angelsaksiske kirker (quoins).

Summen av disse bygningsarkeologiske oppdagelsene tyder på at koret på et eller annet tidspunkt må ha stått som en separat bygning med et annet preg. Steinmaterialet tyder på å ha vært i lys brun\gulbrun fint hugget olivin, men av mindre regelmessighet enn kvadersteinsmurverket i skipet og Kristkirken nede på sletta. Hjørnene har hatt profilerte basesteiner og vertikalstilte «quoins», og det kan ha stått et alter eller murt relikvieskrin med samme type profilering.

[6] Brev fra Kristen Rivertz til Hr. arkitekt Schirmer, 24.07.1909 (Riksantikvarens arkiv, Oslo).

Ifølge Hommedal så sto trolig Sunnivaskrinet på pallen i kirken inntil translasjonen til Bergen i 1170. (Hommedal 2018, s. 82) Odd Munk forteller i Soga om Olav Tryggvason at Sunnivas og Albanus sine levninger ble funnet på øya og lagt i skrin (Oddr & Rindal 1977, s. 77–78). Den latinske legenden «Acta Sanctorum in Selio» forteller at Sunniva ble lagt i helgenskrin (Tosterud 1997, s. 298).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

På et tidspunkt har denne første murte enromsbygningen blitt utvidet i form av et større skip, hvor hele eller en større del har blitt bygget i kvaderstein slik som i Kristkirken. I løpet av byggearbeidet har trolig de gamle dekorative vestre hjørnene blitt tatt ned og et av disse har funnet veien inn i sørmuren som gjenbruksmateriale hvor det ble gjenfunnet i 1967.

Til å utfordre denne kronologien, kan man stille seg spørsmålet om ikke bygningsutviklingen likeså gjerne kan ha skjedd i motsatt rekkefølge? Kan skipet opprinnelig ha vært en encellet bygning som senere fikk et sekundært kor i øst? I et slikt tilfelle måtte byggmesteren merkelig nok måtte bygge fra en kunstig konstruert terrasse til solid berggrunn på et annet nivå. Den motsatte utviklingen virker klart mer logisk, da man ville foretrekke å begynne på det mest stabile naturgitte underlaget. Et eldre kor gir dessuten mer mening med tanke på hvorfor Sunnivakirkeruinen står påfallende «forskjøvet» på terrassens øverste avsats og med den ene kanten tett inntil. Videre må det også legges til at det aldri har blitt funnet spor etter repo, eller fundament for hovedalter eller pall i skipet. Man må også stille det uunngåelige spørsmålet om hvorfor det ble funnet en dekorative hjørnestein gjenbrukt inne i skipets sørmur, noe som gir ingen mening hvis skipet var eldst.

Samtidig er det viktig å påpeke at deler av bygningsbiografien fremdeles fremstår som uklar. At ruinen har en vertikalt stående stein i skipets ytre sørøstre hjørne kan tyde på gjenbruk ved flytting av et eldre hjørne. Imidlertid ser man av Rivertz plan fra 1909 at skipets sokkel er tegnet bare nesten frem til hjørnet. Tyder dette på at man allerede i første byggefase planla for et tenkt skip ved å tilrettelegge for utvidelse? Fenomenet med kor som har påbegynte østhjørner for et skip er kjent fra andre steinkirker, slik som Bø gamle kirke, Mære kirke og Kinn kirke (fig.6EF) (Stige 2023, s. 160–169, 179; Skre 1985, s. 54–55). I minst to av eksemplene har det allerede stått trekirker som suksessivt ble revet etter hvert som steinkirkene ble bygget ut i overlappende trinn. Da Cato Enger på 1930-tallet fant et brannlag nord for Sunnivakirken, ble dette tolket som rester av en brent trebygning og Olav Tryggvassons trekirke ble foreslått (Enger 1949, s. 14). Da det ble gravd i samme området på 1990-tallet ble brannlaget ikke funnet slik at dateringen fremdeles er uvisst (Hommedal 2018, s. 76–77). Brannlaget kan dessuten stamme fra steinkirkens tak.

Fra «Seljumannakapell» i kristningstid til pilegrimskirke ved bispesetet?

Logikken bak Sunnivakirkens og Kristkirkens oppførelser under kong Olav Kyrre gir god mening. Selv om det finnes ingen konkrete kilder om at Kyrre bygde disse kirkene, så ville to kvadersteinskirker på dette nivået

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

passe godt med kongens etablering av bispesetet på Selja, fra ca.1068–1070.

Bispekirken på sletta var som de to andre bispekirkene i Norge på denne tiden (i Bergen og Nidaros) nettopp en Kristkirke, som begge var påbegynt av Olav Kyrre. Ifølge Nybø viser den basilikale utformingen et treskipet plan av liten skala, nærmest en mini-basilika, med Bergen som mulig forbilde.[7] Videre argumenterer hun for at den ble påbegynt omkring 1090, og omtrent samtidig skal kirken på terrassen foran helleren blitt bygget. Kvadermurverket indikerer at begge kirkene var tillagt status og betydning. Sammen med terrassen har kirkene utgjort en enhet hvor intensjonen har vært tilknyttet etableringen av St Sunniva innenfor seljemannakulten (Nybø 2000, s. 197–202, 205; Nybø 2001, s. 121).[8] Hommedal legger sin datering av Sunnivakirken mer generelt til de siste tiårene av 1000-tallet, eventuelt 1070-tallet (Hommedal 2019, s. 49, 55; Hommedal 2021, s. 77; Hommedal 2023).

Et viktig premiss for tolkningen av kirkenes samtidighet og stedets bygningshistorie, har altså vært kvadersteinene, også omtalt som: «.det første eksempel på såkalt storsteinet kvadermurverk på norsk jord.» (Lidén 1997, s. 263) Kvaderne synes å ha fått et stort fokus i forskningen, mens det avvikende steinmateriale i Sunnivakirken omtales ikke. Som unntak nevner Enger kort og enkelt i 1949 at mye tydet på at det var anvendt steinmateriale fra en eldre bygning i ruinen, med henvisning koråpningens sokkelsteiner og et steintrinn. Men dette ble aldri fulgt opp (Enger 1949, s. 12).

Når man tidligere ikke synes å ha kjennskap til, eller tatt hensyn til, materialet som presenteres her, så er det ikke rart at ingen har kunne identifisere en eldre fase i Sunnivakirken før den ble fullt utbygget. Og når vi her argumenterer for at denne

[7] Nybø argumenterer for at den eldste Albanuskirken (Kristkirken) var en bispekirke som hadde den påbegynte Kristkirken i Bergen som forbilde (Nybø 2001, s. 117–118). På Selja skal det ha vært et bevisst forsøk på å gjenskape kirken i Bergen med basilikal form, nærmest som en kopi av denne i miniformat. Formen sett i forhold til formatet, tyder på at det symbolske aspektet var av vesentlig betydning. Videre identifiserer Nybø den basilikale kirken på Selja med Kristkirken i Odd Munks oversikt over kirker på Selja i sagaen (Nybø 2000, s. 194, 199, 202; Nybø 2001, s. 117–118; Oddr & Rindal 1977, s. 78).

[8] I et større perspektiv ser Nybø dette, i likhet med Arne Odd Jonsen, som en forberedelse før translasjonen av Sunnivas skrin og flyttingen av bispesetet til Bergen. Forberedelsene skal ha blitt påbegynt allerede i Olav Kyrres tid (Nybø 2000, s. 199). Engers tolkning om at tårnet og Sunnivakirken kan være reist med gjenbruksmateriale fra klosterkirkens ombygging, blir avvist av Nybø med at kvaderen i tårnet er av en annen type samt at: «De utrevne kvadrene må derimot ha vært velegnet til å forhøye langmurene etter kirkens utvidelse østover.» (Enger 1949, s. 14; Nybø 2001, s. 121).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

fasen er eldre enn bispesetets opprettelse, så innebærer det en opprinnelse svært langt tilbake i helligstedets historie.

På et så tidlig tidsrom er det viktig å påpeke at dedikasjonen ikke var, som dagens ruinnavn gir inntrykk av, viet til St Sunniva, men til Seljemennene.[9] Siden Sunniva ikke er nevnt i kildene dette århundre er det vanskelig å se for seg hennes dedikasjon, i motsetning til Seljemennene, som allerede på 1000-tallet hadde sin egen messe ifølge Gulatingslovens kristendomsbolk. Videre er det klart at bygningens interne mål på 4,5 m x 3,5 m antyder et lite kapell heller enn kirke.

Vi vet imidlertid svært lite om helgenene som ble tilbedt i det vi her hypotetisk kan kalle et «Seljumannakapell». At bygningen i likhet med etterfølgeren var omgitt av store steinblokker fra fjellveggen kan tyde på at deres historie har vært tilknyttet hulen og kanskje et steinras tilsvarende det som beskrives i Sunnivalegenden (Hommedal et al. 2021, s. 21). Plasseringen kan således være der bestemte hendelser fant sted i en tenkt legende. Hypotesen om at Seljumennene kan ha sin opprinnelse i irske eremittmunker er fascinerende, men svært uavklart og skal ikke diskuteres her (Hommedal 1997, s. 66–68).

Likedan har Adam av Bremens henvisning til Paul Diaconus beretning, om syv menn som ligger i en hule ved havet hos skridfinnene (samene) i nord, vært forsøkt knyttet til Selja (Adam, Tosterud, Frihagen, Ingstad, & Danielsen 1993, s. 212).[10] Imidlertid forstår vi at når kilden samtidig nevner «…noen av de 11 000 jomfruene kom dit.», så inngår også elementer fra andre helgenlegender, bl.a. St Ursula, i tillegg til flere likhetstrekk med Syvsoverne fra Efesos. Den videre diskusjonen om opprinnelsen til Seljemennene ligger utenfor rammene til denne artikkelen. Man forstår også utfordringen med Diaconus' «Historia Langobardorum», da denne kilden går tilbake til 700-tallet, altså mer enn 200 år før selv Gulatingslovens benevning av Seljemennene. Likevel kan det virke som om Adam på 1000-tallet forsøker å knytte disse «syv menn» til Selja, ut fra fellestrekk, når han avslutningsvis bemerker at «Her bygget også Olav en kirke» (Adam et al. 1993, s. 212). Adam spesifiserer ikke hvilken Olav dette er. Men ser man til Odd Munks saga og Flatøyboka (1100- og 1300-tallet) så er det Olav

[9] Hommedal mener også at steinkirken var opprinnelig dedikert til Seljemenne (Hommedal 2018, s. 82).

[10] I Scholie (tillegg) 145 står det: «I Historia Langobardorum forteller Paulus at lengst mot nord, hos skridfinnene [samene], ligger syv menn i en hule ved havet og ser ut som om de sover. Det finnes forskjellige teorier om dem, sier han, noen mener at de skal forkynne for folkene der ved verdens undergang. Andre forteller at noen av de 11 000 jomfruene kom dit, og at følget og deres skip ble begravet av fjell som styrtet over dem. Her bygget også Olav en kirke.» (Adam et al. 1993, s. 212).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Tryggvasson som er den store kirkebyggeren på Selja, der hvor det ble funnet beinlevninger ved nedraste hellere (Oddr & Rindal 1977, s. 76), eventuelt framfor helleren, samt at han fikk reist terrasseanlegget («steinlad») (Mundal 1997b, s. 327–328; Hommedal 2018, s. 74).

Terrassen ved helleren knyttes også til stedet for Olavs kirke i Seljas forskningshistorie. I enkelte tilfeller foreslås faktisk selve ruinen som samme kirke. Allerede i 1817 påpekes det at ruinen virket å være oppsatt på samme sted som Olavs kirke (Klüwer 1823, s. 135; Rindal et al. 1997), og i 1868 at pallen i ruinen hadde vært underlaget for Sunnivas skrin (Krefting 1868, s. 11). I 1885, med henvisning til sagaen og paralleller i Mosterkirken, konkluderte Nicolaysen at: «…dens nuværende bygning er den samme som… blev grundlagt af kong Olaf i 996.» Så legger han til: «Den er saaledes sikkert nok den ældste kirkebygning og overhoved det ældste bygverk her i landet, hvoraf der endnu findes synlige levninger.» (Nicolaysen 1885). Kan denne encellede-bygningen virkelig være identisk med Olavs kirke slik Nicolaysen hevdet? Og den eldste steinkirken eller murbygningen man har spor av i Norge? Eller stammer den fra de senere tiår opp mot etableringen av bispesetet?

Av hvem og hvorfor?

I et forsøk på å komme nærmere forklaringen på denne tidlige fasen innen konteksten av helligstedet før bispesetet, er det verdt å stille spørsmål om hvem som kan ha stått bak oppførelsen? Tidsperioden fra «Olavs kirke» i 996 til etableringen av bispesetet ca.1068–1070, er innenfor både det som har blitt ansett som en misjonsfase (950–1030) samt kirkelig organisasjonsfase (1030–1153) (Birkeli 1973; Jón Viðar 2003, s. 12, 16–19). Denne svært forenklede inndelingen er selvsagt omdiskutert, men på generelt grunnlag må man kunne påstå at både «misjonering» og «organisering» utgjør viktige baktepper i forståelse av en så tidlig steinkirke eller kapell på et slikt sted. Videre vil det være naturlig å trekke inn kongemakten i oppføringen av denne typen bygning før bispesetet, med tanke på ressurser, maktgrunnlag og tilgjengelighet på spesialisert kompetanse. Til dette følger dessuten de skriftlige kildene som fremhever kongenes deltakelse i utviklingen av helligstedet, noe som også bidrar til favoriseringen av en kongelig byggherre, selv om andre ikke helt kan utelukkes.

Olav Tryggvasson og Olav Haraldsson er åpenbare kandidater om man legger grunn de skriftlige kildene i tillegg til legendematerialet. Begge har for ettertiden blitt ansett som to av tre store misjoneringskonger i Norge og som nevnt med erfaringer fra England hvor begge skiftet side fra danskekongen Sven til den angelsaksiske kongen Ethelred. Tryggvasson omtales i den angelsaksiske krøniken som «Anlaf» og hans lojalitetsskifte til Ethelred

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

omtales der å ha skjedd i 994 mot en omfattende tributtbetaling (Huscroft 2019, s. 197; Tjønn 2012, s. 358). Haraldssons skifte skal ha skjedd i 1013 i Normandie hvor Ethelred hadde flyktet med hoffet. At begge hadde usedvanlige geistlige og kongelige rangpersoner til stedet ved dåpsseremonier som forseglet edsavleggelsene (biskop Ælfheah av Winchester, senere erkebiskop av Canterbury, erkebiskop Robert av Rouen, samt bistått av kong Æthelred selv) (Tjønn 2012, s. 359–361; Titlestad 2013, s. 442; Salvesen & Theodoricus 1969, s. 62), forteller litt om hvilke kristne ritualer og politiske ideologier de ble eksponert for før de vendte tilbake til Norge. I tillegg skal begge ha hatt med seg prester og biskoper til Norge, hvorav flere har blitt forsøkt identifisert innen den engelske kirke (Crawford 1997, s. 175; Titlestad 2013, s. 448; Adam et al. 1993, s. 102), som allerede da hadde en gammel steinkirketradisjon. I legendematerialet fremheves Tryggvasson særskilt gjennom sin oppdagelse av relikvier på Selja og den første kirkebyggingen. Haraldsson får ikke tilsvarende plass i legendene, men skal angivelig ha stiftet Seljumannamessen og ifølge Theodoricus Monachus (fra slutten av 1100-tallet) seglet kongen fra England og la til: «etter guddommelig styrelse ved en øy som på norsk heter Sæla og på latin kalles Felicitas.» (Theodoricus, Theodricus, & Salvesen 1969, s. 102). Når ambisjonen for begge var å ta tronen i landet, blant annet gjennom kristning, må helligstedet ha vært et svært egnet virkemiddel både religiøst og politisk.

En mer eller mindre samtidig rival med Haraldsson er Knut den Store som var konge over England, Danmark og Norge (1024–1035). Kongehylligen hans i Norge skjedde riktig nok i 1028 i Nidaros da Haraldsson var i eksil i Gardariket og som stedfortredere satte han Ladejarlene Håkon og Svein. Kan Knut ha bygget et steinkapell på Selja for å sette sitt preg og ta del i helligdommen? Det finnes ingen kilder om at han var på øya, men 1028-ferden innebærer at han må ha seilt like ved. En omdiskutert kilde hevder at kongen etablerte Nidarholm kloster ved Nidaros samme år og ifølge Eystein M. Andersen kan et kanontårn der være restene av en rundkirke bygget av Knut (Andersen 2022). Skulle det være tilfelle er spørsmålet om ikke Knut eller en av Ladejarlene hans kunne ha oppført en liten steinkirke på Selja. Knut ville uten tvil kunne trekke inn nødvendig kompetanse fra den angelsaksiske byggetradisjonen og skal som konge etter hvert blitt en dedikert kristen og en kirkens velgjører (Huscroft 2019, s. 265–266; Andersen 2022, s. 25–26).

Etter dette følger Magnus den gode (1024–1047) og Harald Hardråde (1015–1066), men igjen er det ingen kilder som knytter dem til Selja. Et viktig aspekt ved kong Magnus er nettopp fremveksten av hans fars helgenkult, St Olav, som ble kanonisert i 1031. Det er kjent at Magnus fikk laget et skrin til relikviene sammen med en trekirke

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

og en steinkrypt i Nidaros (Stylegar et al. 2015, s. 610). Innen kort tid må Hellig Olavs popularitet ha overgått Seljemennene, og senere St Sunniva, som helgen med internasjonal anseelse allerede på 1070-tallet (Johnsen 1968, s. 61; Jón Viðar 2003, s. 47).[11] Hardråde er mest kjent for sin fortid i det bysantiske imperiet, før han ble Norges konge og døde i slaget ved Stamford bridge i 1066. Som byggherre er det interessant at en av hans to Mariakirker, skal ha vært en steinkirke (Nidaros) (Snorri et al. 1979a, s. 505), og følgelig et eksempel på at et steinkapell på Selja kan ha vært mulig før 1067 med hensyn til håndverk og teknologi, men svært sjeldent.

De små dimensjonene med interne mål 4,5 m x 3,5 m, og en plassering tilknyttet en helgentradisjon kan på mange måter passe med et oratorium, som blant annet finnes ved lignende pilegrimsmål og religiøse sentra. Bygningstypen forekommer ved flere helligsteder på de Britiske øyer, med funksjon som et sted for stille bønn og helgendyrkelse. Vår bygning kan ha hatt en lignende funksjon, ettersom den begrensede plassen ikke har vært egnet for den økende pilegrimstrafikken ved en senere utvikling. Oratorier er særlig kjent i Irland og Skottland, hvor de har huset relikvier innen bygningskonstruksjoner av samme begrensede dimensjoner. Et av de mest kjente, som er på øya Iona, skal ha hatt relikviene til grunnleggeren St Columba og skal vi tro Snorre Sturlasson så avla nettopp en annen norsk konge, Magnus Berrføtt et besøk her i 1098 (Snorri et al. 1979b, s. 559).

Et oratorium eller et kapell tilknyttet en helgenkult på en øy og ved en hule, stiller spørsmålet om hvor selve idéen eller inspirasjonen til konseptet kan ha kommet fra. At de aktuelle byggherrene kan ha erfart Iona er absolutt mulig tatt i betraktning deres bakgrunnshistorier. Forskeren Barbara Crawford har blant annet trukket frem en rekke paralleller til Selja fra lokaliteter på de britiske øyer, hvor både romerske og keltiske kristne tradisjoner inngår, og med elementer som kan blitt overført til Selja (Crawford 1997, s. 160–181). Å skulle argumenter videre for konkrete inspirasjonskilder til helligestedet Selja vil være å sprenge alle rammer for denne artikkelen. I stedet må det trekkes frem at i dette ligger det et stort potensiale hvor forskningsmulighetene burde være fruktbare ved komparative studier.

Konklusjon: En angelsaksisk steinkirke på opprinnelsesstedet til Norges tidligste helgenkult?

Denne artikkelen har presentert en serie nye oppdagelser i Sunnivakir-

[11] Hellig Olavs grav og helbredelsesundere i Nidaros omtales av Adam av Bremen på 1070-tallet, som påpeker at martyren dyrkes av «…alle folkene ved havet i nord, nordmenn, svear, göter, dansker og slavere». (Adam et al. 1993, s. 104, 212).

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

keruinen som ikke har blitt dokumentert i tidligere undersøkelser. Gjennom feltarbeid på stedet vært mulig å identifisere bygningsmateriale som er eldre enn kvadersteinene som man tidligere har ment var representativt for hele kirken (skip og kor), og videre identisk med kvadermurverket i Kristkirken nede på sletta. Dette har kommet til syne i bygningsstein med avvikende form, håndverkspor og murkarakter som ikke har blitt funnet noe annet sted på helligstedet Selja (fig.6D). Av det eldste byggematerialet, hvorav noe fremdeles står in-situ mens annet er gjenbrukt ved restaureringene i 1909 og 1967, tolkes det at dagens kor har opprinnelig vært en en-cellet bygning. Denne har vært bygget i fint hugget lys brun\gulbrun olivin, med rettvinklet sokkelkant, profilerte steiner nederst i hjørnene og på disse vertikale pillaraktige hjørnesteiner. Trolig har det også ha inngått et alter eller murt relikvieskrin med samme profilering.

Med tanke på Selja som Norges eldste kjente kristne helligsted så virker det sannsynlig at bygningen har vært tilknyttet øyas og landets eldste dokumenterte helgener, Seljemennene, enten i form av et kapell eller oratorium.

Videre er hovedkonklusjonen er at denne bygningsfasen må være eldre enn skipet og den samtidige Kristkirken på sletta. Ut fra tolkningen om at Kristkirken er bygget som en bispekirke i forbindelse med Olav Kyrres etablering av bispesete på Selja 1068–70, så følger det også at fasen er eldre enn dette.

Det finnes så langt ikke grunnlag for å komme nærmere en tidfesting som vil plassere bygningen til bestemte år eller tiår før dette, eller innen dateringsspennet som ligger i C14-resultatene.

Det er heller ikke mulig nå å knytte en av foreslåtte byggherrene til kapellet eller oratoriet, fra Olav Tryggvasons grunnleggelse i 996, til bispesetet etableres. Vi ser imidlertid av det foregående at dette er en periode da det norske vestlandet var under stor innflytelse av det angelsaksiske England. Det er dessuten påfallende at man senere finner flere angelsaksiske innslag, hvorpå spørsmålet melder seg om hva som var grunnlaget for dette. Som eksempel er Sunniva et angelsaksisk navn, til tross for hennes angivelige irske opprinnelse (betydning= solgave) (Johnsen 1968, s. 51; Mundal 1997a, s. 91), og 12 km nordøst fra Selja står St Jetmundkirken, viet den angliske St Edmund. Benediktinerklosteret som ble grunnlagt omkring 1100 ble viet Albanus, som ansees å være den engelske protomartyren (Hommedal 2019, s. 57; Tavinor 2016, s. 8–9).

Når man i tillegg identifiserer et angelsaksisk arkitektonisk trekk i Sunnivakirkens eldste fase (quoins), virker det sannsynlig at ikke bare geistlig men også håndverksmessig kompetanse har blitt hentet av byggherren fra den andre siden av Nordsjøen.

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Takk! Forfatteren ønsker å takke Geir Magnussen (Bakken & Magnussen Restaureringsverkstad) og Bjørn Jensen (Stad kommune) for et svært godt samarbeid. Stor takk går til Alf Tore Hommedal ved Bergen Universitetsmuseum og Alexander O'Hara ved Trinity College Dublin for inspirerende diskusjoner og konstruktive innspill under arbeidet. Takk rettes også til Inger-Marie Aicher Olsrud ved Riksantikvaren for støtten under ruinprosjektet samt hjelp fra gode kollegaer: Lars Jacob Hvinden-Haug, Kjartan Hauglid og Beate Pedersen hos NIKU samt Tom Davies hos Sylvkallen Heritage.

Regin Meyer
Forsker/arkeolog. Bygningsavdelingen
Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU).
E-post: regin.meyer@niku.no

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Kilder

Adam, B., Tosterud, B., Frihagen, A.-K., Ingstad, H., og Danielsen, B. T., 1993: *Beretningen om Hamburg stift, erkebiskopenes bedrifter og øyrikene i Norden*. Oslo: Aschehoug.

Andersen, E. M., 2022: Grunnleggelsen av Nidarholm Mariakloster. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskabs Skrifter, Nr.2-2022*.

Birkeli, F., 1973: *Norske steinkors i tidlig middelalder: et bidrag til belysning av overgangen fra norrøn religion til kristendom* (Vol. 10). Oslo: Universitetsforlaget.

Birkeli, F., og Hauge, K. O., 1995: *Tolv vintrer hadde kristendommen vært i Norge*. Oslo: Verbum.

Crawford, B. E., 1997: Hellige steder på De britiske øyene. Noen paralleller til Selja. In *Selja: heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.) Oslo: Universitetsforlaget.

Enger, C., 1949: *Helligdommen på Selja*. Fortidsminner XXXI. Utgitt av Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Oslo: Grøndahl & Søns.

Helle, K., 1997: Det første bispedømmet på Vestlandet. In *Selja: heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.) Oslo: Universitetsforlaget.

Hommedal, A. T., 1993: Selja i Nordfjord: Eit forskningsprosjekt rundt eit kyrkjesenter på Vestlandet i tidleg mellomalder. *HIKUIN, 20*. Forlaget Hikuin. Moesgård.

Hommedal, A. T., 1995: Selja i Nordfjord. Som Moster eit brohovud i kristiningsprosessen. Lidén, H.-E. (Red.), *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*: Universitetsforlaget.

Hommedal, A. T., 1996: Selja: helgenstad i tusen år: eit forkingshistorisk bidrag om minnesmerket på øya Selja i Nordfjord. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 1996 (150)*, 17–60.

Hommedal, A. T., 1997: Bakgrunnen for helgenanlegget på Selja og staden si rolle i den tidlege kristninga av Vest-Noreg. *Selja: heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Hommedal, A. T., 2018: A holy cave and womb: the sanctuary on the island of Selja and the birth of the first Norwegian saints. *Caves and Ritual in Medieval Europe AD 500–1500* (s. 63–84). Oxbow. Oxford.

Hommedal, A. T., 2019: St Sunniva, the Seljumenn And St Alban: The Benedictines and The Sanctuary at Selja, Norway. *Monastic Europe: Medieval Communities, Landscape, and Settlement*. Brepols.

Hommedal, A. T., 2021: Sankta Sunniva, ei regjerande dronning som garantist for kong Magnus Erlingssons arverett? In *St. Sunniva: irsk dronning, norsk vernehelgen = Irish queen, Norwegian patron saint*. Bergen: Alvheim & Eide akademisk forlag.

Hommedal, A. T., 2023: Sunnivakyrkja. Helgendronninga si kyrkje. www.grind.no.

Hommedal, A. T., Ommundsen, Å., og O'Hara, A., 2021: *St. Sunniva: irsk dronning, norsk vernehelgen = Irish queen, Norwegian patron saint*. Bergen: Alvheim & Eide akademisk forlag.

Huscroft, R., 2019: *Making England, 796–1042*. Routledge, London.

Johnsen, A. O., 1968: Når slo Sunniva-kulten igjennom? *Bjørgvin bispestol: frå Selja til Bjørgvin*. Juvkam, P. (Red.). Bergen: Universitetsforlaget. s. 40–62.

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Jón Viðar, S., 2003: *Kristninga i Norden 750–1200*. Oslo: Samlaget.
Klüwer, L. D., 1823: *Norske Mindesmærker, aftegnede paa en Reise igjennem en Deel af det Nordenfjeldske*. Udgivne af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem. Christiania.
Krefting, O., 1868: *Selje klosterlevninger: indberetning om antikvariske undersøgelser 1866–1867 i Selje kirke- og klosterruiner*. Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Kristiania.
Lidén, H.-E., 1974: *Middelalderen bygger i stein: en innføring i steinhugger- og murerhåndverket i Norge i middelalderen*. Oslo: Universitetsforlaget.
Lidén, H.-E., 1995: *Møtet mellom hedendom og kristendom i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
Lidén, H.-E., 1997: Seljaprosjektet. *Selja: heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
Meyer, J., 1920: Bidrag til fæsting av den norske bygningskunsts kronologi. *Byggekunst, 9, 2 årgang 1920*.
Meyer, R., 2018: Sunnivakirken på Selja: Restaureringshistorikk. Selje kommune, Sogn og Fjordane Fylke. *NIKU Oppdragsrapport 124/2018*.
Mundal, E., 1997a: Legender, helgenkult og misjonsstrategi i kristningstida. *Selja: heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
Mundal, E., 1997b: Soga om Sankta Sunniva. Omsett frå norrøn versjon. *Selja – heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.). Oslo: Universitetsforlaget.
Nicolaysen, N., 1885: Antikvariske notiser. *Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Aarsberetning for 1884*. Kristiania.
Nicolaysen, N., 1892: *Om ruinerne paa Selje*. Udgivet af Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. (Supplement 4). Kristiania.
Nybø, M., 2000: *Albanuskirken på Selja: klosterkirke eller bispekirke?* Avhandling til dr.art. graden. Universitetet i Bergen, Det historisk-filosofisk fakultet, Bergen.
Nybø, M., 2001: Albanuskirken på Selja: nye resultater – nye perspektiver. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring. Årbok 2001 (155)*, s. 111–124.
O'Hara, A., 2009: Constructing a Saint: The Legend of St Sunniva in Twelfth-Century Norway. *Viking and Medieval Scandinavia, 5*. Brepols, s. 105–121.
Oddr, S., & Rindal, M., 1977: *Soga om Olav Tryggvason* (Ny utg. Vol. 46). Oslo: Samlaget.
Ommundsen, Å., Hommedal, A. T. & O'Hara, A. 2021: Den heilage Sunniva – vår vernehelgen. *St. Sunniva: irsk dronning, norsk vernehelgen = Irish queen, Norwegian patron saint*. Ommundsen, Å., Hommedal, A, & Alexander O'Hara (Red.) Bergen: Alvheim & Eide akademisk forlag.
Rickman, T., 1848: *Attempt to Discriminate the Styles of Architecture in England from the Conquest to the Reformation* (5th Edition1848). Published by John Henry Parker, London.
Rindal, M. 1997 :*Selja: heilag stad i 1000 år*. Oslo. Universitetsforlaget.
Salvesen, A., og Theodoricus. 1969: *Norges historie. Historien om de gamle norske kongene / Theodricus munk. Historien om danenes ferd til Jerusalem*. Oslo: Aschehoug.

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28

Snorri, S., Holtsmark, A., Seip, D. A., Hødnebø, F., & Magerøy, H., 1979a: *Norges kongesagaer: 1–2 1. d.: Kongesagaer / Snorre Sturluson; [oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip]* (Jubileumsutg.) Hødnebø, F. & Magerøy, H. (red.). Oslo: Gyldendal.

Snorri, S., Holtsmark, A., Seip, D. A., Hødnebø, F., og Magerøy, H., 1979b: *Norges kongesagaer: 1–2 2. d.: Kongesagaer / Snorre Sturluson; [oversatt av Anne Holtsmark og Didrik Arup Seip]* (Jubileumsutg.) Hødnebø, F. &Magerøy, H. (red.). Oslo: Gyldendal.

Skre, D. 1985: Innberetning fra Riksantikvarens bygningsarkeologiske undersøkelser i Bø Gamle Kirke 1985. Riksantikvarens arkiv, Dronningens gate 13, Oslo.

Stige, M., 2023: Uthavnskirken på Kinn: Arkitektur og bygging. *Kinnakyrkja: lengst vest i havet*. Stige, M., & Hauglid, K. (red.). Nybø, K.N. (Billedred.) Flora historielag 2023 Vol.177. Florø.

Stylegar, F.-A., Titlestad, T., Hellerud, S. V., Tjønn, H., Bandlien, B., Morten, Ø., & Jón Viðar, S., 2015: *Sagakongene*. Oslo: Spartacus Saga bok.

Tavinor, M., 2016: *Shrines of the Saints in England and Wales*: Canterbury Press.

Taylor, H. M., & Taylor, J., 1965: *Anglo-Saxon architecture: 1*. Cambridge: Cambridge University Press.

Taylor, H. M., & Taylor, J., 1978: *Anglo-Saxon architecture: 3*. Cambridge: Cambridge University Press.

Theodoricus, Theodricus, og Salvesen, A., 1969: *Norges historie. Historien om de gamle norske kongene / Theodricus munk. Historien om danenes ferd til Jerusalem*. Oslo: Aschehoug.

Titlestad, T., 2013: *Olav den hellige*. Sagakongene. Oslo: Saga bok Spartacus.

Tjønn, H., 2012: *Olav Tryggvason*. Sagakongene. Oslo: Saga bok Spartacus.

Tosterud, B., 1997: Legenden om Sunniva [Norwegian translation]. *Selja – heilag stad i 1000 år*. Rindal, M. (red.). Oslo: Universitetsforlaget.

Unknown. 1968. 10 000 mennesker samlet til uforglemmelig høytid ved klosterruinene på Selja. *Fjordenes Tidende, 4 Aug. 1968*, s. 1–8.

Downloaded by 216.73.217.33 2026-11-24 09:28:28